

AZ OPERA, MINT KOMMUNIKÁCIÓ ÉS A MŰVÉSZETFILOZÓFIA (X. RÉSZ)

A *Parlando* elmúlt számaiban, a fenti címmel a „A wagneri műalkotás, a zenedráma és hermeneutikai, zeneetikai alapjai – A bolygó Hollandi” c. doktori disszertációból közölt, eddig megjelent, szerkesztett részek mindegyike önállóan is kerek egész.

Úgy gondoljuk/gondolom – és ez látható is –, hogy az elmélet és a gyakorlat síkján az opera, Wagner zenedrámájának, illetve annak interpretációinak helyes értelmezése csak a filozófiatörténet – eszmetörténet alapjainak ismeretéből kapható, meríthető objektív vetületet. Egyúttal egy lehetséges irányt is mutatva további szerves megújulásának – a tudományos innováció, illetve a konkrét gyakorlat vonatkozásában –, nevezetesen a zene (opera) kritika egy lehetséges újabb műfajának, azaz a zeneetika szempontú művészművelésnek a tekintetében. Kijelenthető, hogy a zene (az opera), mint kommunikáció értelmezésén túl, a példák bemutatása (I. – VII. tartó részek), majd az ezek utáni hermeneutikai/zene-hermeneutikai rész (VIII. – IX.), mint művészetfilozófiai elméleti alap tárgyalása, mind a zeneetika létjogosultságát egyúttal meg is erősítette. A továbbiakban a megkezdett úton folytattam kutatói munkámat, amikor a filozófia egyik „önálló területét”, az etikát, s az etikán belül, a négy sarkalatos erény „steril terepét” is beemeltem, illetve ezzel ellentétben pedig az erkölchöz tartozó fogalomkört végül is kizártam a vizsgálódásom köréből, majd mindezek „eredményességét” fel is használtam. **

1. Felütés, az operainterpretációk zene-hermeneutikai és zeneetikai megközelítései, illetve a kommunikációs híd

Vagyis a zenei jelentés kutatásakor – közvetítésének/befogadásának szempontjából – egy olyan kommunikációs híd megvalósítását tűztem/tűzöm ki célul, melyben, mint zenei hermeneutika (azaz a művészetfilozófiai és hermeneutika együttesen) követelményeit, feltételeit, szabályait, tapasztalati módszereit, fogalmait alkalmazom az operakritika írásban, a zeneesztétika mezsgyéjén, végül a zeneetika fogalmi rendszerének és módszertani eszközeinek kimunkálásához „megérkezvén.”

Teszem mind ezt úgy, hogy rávilágítok azokra a filozófiai, etikai tartalmakra (vagy azok hiányára), amelyek az adott színpadi mű esetében megtalálhatók, elősegítve ezzel a zenehallgató, operalátogató saját ontológiai igényének (szükségtségének) felébresztését az önismerete által. Hiszen az etikai tartalmak egzakt módon kiválóan felismerhetők, kézzelfoghatók A bolygó Hollandi librettójában. Az ily módon történő értékorientációs hatásmechanizmus dinamikáját tekintve nemcsak az egyes egyén, individuum számára döntő, hanem a morális értékek interszubsztivitása által valódi közösséget is kovácsol. Előhívja az ember legbensőjében található morális érzületet, melynek árnyaltan finom leképezésére, imitálására Schopenhauer szerint a zene dús tartalomgazdagsággal bír.

Szikora János és Kovalik Balázs rendezők előadásai nemcsak „egyszerűen” eltérnek egymástól, hanem az interpretációelméletet tekintve erősen egymásnak is feszül a fogalmi sematizmus, és a rendezői világkép vonatkozásában, még annak ellenére is, hogy mindkettő „A bolygó Hollandi” ősváltozatát vitte színpadra. (Lásd. A Parlando korábbi számaiban megjelent erről szóló interjúkat és tanulmányokat. **) Markánsan fogalmazva a két rendezés világképében, etikai mondanivalójában, a befogadónak tolmácsolat üzenetében oly annyira áll szemben egymással, hogy magának a műnek, A bolygó Hollandinak egymás viszonylatában generálisan más jelentést adnak.

Hogyan lehetséges mindez? Mi teszi ezt lehetővé? Még egyszer ismétlésként és az eddigieket összegezve.

A válasz tehát egyértelműen a modern hermeneutika nagy képviselőinél van; Schleiermacher, Dilthey és Gadamer gondolatai erre adnak magyarázatot. Láthattuk, hogy amikor a hermeneutika legfőbb tárgyát, az értelmezés problematikáját vizsgáltuk, a beleélés (Schleiermachernél, Diltheynél), az összehasonlítás (Schleiermachernél), az előítéletek legitimációja (Gadamernél) került a középpontba. Mi, értelmezők (beleértve a rendezőket, kritikusokat, előadókat és nézőket-hallgatókat egyaránt) különbözőképpen „nyúlunk” egy adott műalkotáshoz, aszerint, hogy milyen eltérő külső- és belső tapasztalatokkal rendelkezünk. Élettapasztalataink (Diltheynél) oly mértékben határoznak meg bennünket, hogy az értelmezés, megértés alapját adják. Heidegger szerint saját jelenvalólétünk lehetőségei a jövő jelensége által lehetséges, de csak a jelenvalólét voltságában. Az „egésznek-lenni-tudást” az időbeliség, vagyis a volt (ismétlés) – jelen (pillanat) – jövő (előlegezés) teszi lehetővé. Az időbeliség által meghatározott belső tudati struktúra következménye pedig maga az előítélet

megléte. Heidegger tanítványa, Gadamer szerint mindenféleképpen rendelkezünk előítéletekkel. Hiszen az ember a nyelv által a hagyományban találja magát. A történelmen végighúzódó hagyomány lezáratlan, és a velejáró előítéletek mindig létezni fognak. Tévedéshez vezet azok negligálása. Ennek tudatosítása nélkülözhetetlen egy műalkotás, interpretáció elemzésénél.

Így „A bolygó Hollandi” interpretáció értelmezésének módszertani alapját nézve kijelenthetjük, hogy a tradícióba való beágyazottság hermeneutikai alapfeltétel. Mi következik ebből? A már a fentiekből ismert Schleiermачernél és Gadamernél is megtalálható hermeneutikai alapszabály; az egészet a részből, valamint a részt az egészből kell megérteni. Az interpretáló, a rendező pedig nem önálló szubjektum, hanem a közösség tagja, amely összeköti őt a hagyománnyal. Sorra vettük, hogy Gadamernél a szöveg megértést olyan alapvető – egymással összefüggő – mozzanatok befolyásolják, mint a hatástörténet hatásának, illetve a hermeneutikai szituációnak tudatosítása, a szöveg „tökéletességének előlegezése”, az idegenség-ismerőség polaritása, a szöveg keletkezése, és az interpretátori olvasat közti időbeli távolság, illetve az un. horizont - összeolvadás. Vagyis egyrészt az interpretátor-rendező pozíciója az érdek(eltség) és a történetiség által determinált, másrészt az interpretátornak az adottságokat (tényeket, viszonyokat) állandó kritikai felülvizsgálat alá kell vonnia, és azokhoz mély érzékenységen alapuló racionalitással közelednie.

E sorokból igencsak érzékeljük, hogy nincs könnyű helyzetben az a zenekritikus, aki egy operarendezés – jelen esetben még zeneetikai szempontú – kritikáját írja, végzi. Hiszen a rendezői álláspont mellett fel kell tárnia annak hagyományát, a művel kapcsolatos dokumentációval párhuzamosan kutatnia kell maga az interpretáció módszertanát, mindezt úgy, hogy intellektualitása és érzelmi beállítódása állandóan egymással egyensúlyban maradjon; ne kioltás, hanem segítsék egymást. A tudomány oldaláról; az ilyen operainterpretáció értelmezésének vizsgálatát fókuszpontba helyező művészetfilozófia művelése, különböző korok, ugyanakkor napjaink zenehallgatója, értője, kutatója számára igencsak számos téma felvetést tartalmazó bölcséleti határterület. Mint minden interdiszciplína sajátja, hogy az alaptudományok, illetve az időben később kialakult diszciplínák közt közös pontokat, elveket, összefüggéseket keres, dialógust folytat, és ezek mentén alakítja ki önálló, belső logikai struktúráját, így a művészetfilozófia, ezen belül a zenei hermeneutika tudománya is hasonló módon jár el. A zenei hermeneutika a filozófiai hermeneutika, a zenetudomány

és a kommunikáció - médiatudomány metszéspontjában vívta ki az őt megillető helyet. Kutatásának központi tárgya jól körülhatárolt; a *Mit is mond nekünk a zene?* – kérdésének dinamizmusában fogalmazódik meg. Ez foglalkoztatta – mint ahogy láthattuk – a modern zeneesztétika megalapítójától, Schopenhauertől kezdve, a zeneszerző Wagnert, Nietzschét, Thomas Mannt, Kretzschmart (a zenei hermeneutika diszciplínájának atyját), Carl Dahlhaust, Hermann Danusert és még sok más szaktekintélyt, valamint természetesen minden idők zenehallgatóját, operalátogatóját is.

2. A hermeneutikán túl, a kommunikációs híd további pillére – Mi is az az etika?

Mármost, ahhoz, hogy a következőkben hozzáfogjunk mindehhez, először is immár meg kell, határoznunk a kezelhetőség, felhasználhatóság érdekében, a gyakorlat szintjén; mi is az az etika?

Etika; a filozófiának az a része, amely az emberi cselekvés értékét tanulmányozza. Az ember meg akarja érteni a környezetéből jövő hatásokat, majd eszerint reagál ezekre – cselekszik –, ahogy tudata azt megértette és értékelte. Hogy mi teszi azonban a cselekvést értékessé? Mik a legértékesebb cselekvések ismertető jelei? Milyen elvek szerint kell eljárunk, hogy megközelítsük a legértékesebb cselekvés eszményét? Ezekre a kérdésekre ad az etika módszertani, gyakorlati útmutatást, hogy a mindennapok útvesztőjében segítségünkre legyen önmagunk és embertársainkkal való kapcsolatunk jobbítására. A tanácsok közül itt a legelején azt az általános tézist emeljük ki, miszerint; „***A cselekvés az egyén akaratának megnyilvánulása kell, hogy legyen!*”¹**

Hogy az etikai tartalom az adott szituációban, a magatartásban, mennyiben van jelen, annak eldöntéséhez vizsgálni kell a cselekvés formáit. A cselekvésnek három formája van; szándékos, tudatos és céltudatos. Szándékos akkor, ha nincs külső vagy belső kényszer, mint indító ok. Tudatos akkor, ha az egyén tudja, hogy ő maga hajtja végre a tettet és annak következményéért felelős is (nem olyasmi történik vele, amiről nem tehet). Céltudatosság akkor, ha a cselekvő egyén saját akaratát hajtja végre egy cél érdekében. ***Cselekvésként ez, csak akkor értékelhető, ha az szándékos, tudatos és céltudatos.***²

¹ Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. Piliscsaba. 2014. 12. o.

² Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 12-13.o.

Ha meg akarjuk állapítani, hogy a cselekvés etikus (erkölcsös) vagy etikátlan (erkölcstelen), akkor további vizsgálatot kell folytatnunk, hogy mire irányul a cselekvés (célról) és miért történik a cselekvés (okáról). A cél: amire akarati tevékenységünk irányul, amire törekszünk, amit meg akarunk valósítani. Az ok: ami a cselekvést közvetlenül kiváltotta. Általános szabályként megjegyzendő, hogy a cselekvés kitűzött célja a végrehajtott tett akkor is értékes marad, ha nem sikerül megvalósítani a kitűzött célt! Arisztotelész szerint az etikus cselekedet az, ami a jóra irányul: „a jó az, ami mindennek a célja.” Tehát ***a cselekvés célja a jó megvalósítása. A jó pedig a léleknek erény szerinti tevékenységében nyilvánul meg.*** Az erény olyan lelki alkat, melynek folytán az ember nemcsak jóvá lesz, hanem tevékenységét jól is végzi (a lelki alkaton azt értjük, aminek folytán érzelmekkel szemben helyesen vagy helytelenül viselkedünk). ***Platón négy sarkalatos erényt különböztet meg: bölcsesség, igazságosság, bátorság, mértékletesség, melyek később az egész 2000 éves európai, görög-keresztény gondolkodást meghatározták.***³ Ismeretes, hogy keresztény alapú európai kultúránk etikai gondolkodásában – mint ahogy azt Aquinói Szent Tamásnál fogjuk látni (Lásd: Szikora János rendezésének elemzésénél) – ***a négy sarkalatos erény mellett domináns szereppel bír maga a hit megléte is.***

3. Etika és/vagy erkölcs, avagy ez utóbbi; szociológiai (ideológia, politológia) – zeneszociológiai – szociálpszichológiai megközelítés

Másképpen; zene – társadalom – erkölcs. /Lásd. még előzőleg a Parlando 2020/5 számában az egész témát felvezető részben is;

http://www.parlando.hu/2020/2020-5/Erdosi-Boda_Katinka-II-resz.pdf//

Amikor a „társadalom és erkölcs”, illetve „zene és etika”, illetve (zene)etika címen értekezünk, valamint azon belül az egyes és együttes lehetséges területeket végiggondoljuk, akkor markánsan e két-két gondolatkörnek, fogalompárnak definiálási és eszmetörténeti tisztázási igénye merül fel bennünk. E fogalmak tartalmukat tekintve, egyrésztől tagadhatatlanul a társadalom viszonyrendszerében értelmezendők, másrésztől viszont magához, az individuumhoz szorosan tartozó – attól semmilyen körülmények között szét nem választható – jelenségek. Közös bennük, hogy az alábbi felsorolással kapcsolatosak: individuáció (egyénné válás), individuális (egyéni, személyi, személyes), individualitás (egyéniség), individualizáció, individualizálás (egyénítés; felruházás egyéni vonásokkal). Mindezek mögött a belőlük

³ Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 12-13. o.

származtatott individualizmus áll, melynek során az egészet tekintve a dolgok alapjának, mértékének, céljának az egyént tekintő felfogását vizsgáljuk. De az individuálszociológia – amely nem jelent mást, mint az egyén és a társadalom viszonyának, összeütközéseinek vizsgálatára alapozott mélylélektani irányzatot –, avagy egy másik, a szociológia felségterületéről érkező interdiszciplína; a szociálszociológia – ahol inkább a társadalom, és ahhoz kötődő ideológia dominál – is az individuum gondolkodásához, mint központi maghoz köthető.⁴ Az individuum, vagyis az egyén fókuszpontba helyezésével pedig ahhoz a ponthoz értünk el, ahol már az etika, illetve az erkölcs kérdései húzódnak meg. Felmerül bennünk a kérdés; mi a különbség és egyezőség az etika és az erkölcs között, mint tudomány területek és kérdéskörök, illetve azok érintkezési felületei között. Ezen belül, azok a miként, és a hogyan vonatkozásában – egyúttal a „nagy közönség számára” is –, egyáltalán külön - külön értelmezhetők-e pontosan? Az egymáshoz történő kapcsolódásokon túl, például a filozófiai, pszichológiai, esztétikai, avagy más vonalon a szociológiai oldalokról történő megközelítések milyen segítséget jelenthetnek a (zene)etika módszertanának kimunkálásához, tisztánlátásához, avagy éppenséggel azok valamilyen zsákutcába irányítanak - e?

Az erkölcs és az etika csak a hétköznapi szóhasználatban szinonima. A gyakorlatban rendre annak függvényében változtatjuk használatukat, hogy éppen milyen kedvünk van egyikhez, avagy másikhoz. A Magyar szinonimaszótár⁵ 111. oldalán ez olvasható; *erkölcs* úgynevezett „VÁLASZTÉKOS SZÓ”: (itt a választékos szón van a lényeg). Bővebben jelenti a mindennapi gyakorlatban használatos „ERKÖLCSISÉGET, MORÁL” szavakat; amelyek tágabb értelemben „VALAMELY HIVATÁSSAL KAPCSOLATOSAK”, de társadalmi gyakorlatra is értelmezhető (társadalom erkölce, társadalmi erkölcs). / Lásd. majd A bolygó Hollandi etikai elemzése során a négy sarkalatos erény „kibontásában és kibontásával”./

Az *etikát* tulajdonképpen tekinthetjük az erkölcs szó egy másfajta „kontextusban” történő használatának, és így itt az erény szót az etika szó alakváltozataként értelmezzük. A szinonima szótár szerint nem jelenthet más irányultságot, „MINT AKARATI KÉSZSÉGET VAGY TÖREKVÉST A JÓRA, ILLETVE ENNEK MEGNYILATKOZÁSÁRA”. Másképpen fogalmazva, MINT ERÉNYRE kell gondolnunk, majd ennek betartása, betartatása érdekében

⁴ Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kézi szótára. 343.o.

⁵ O. Nagy Gábor- Ruzsiczky Éva (szerk.): Magyar szinonimaszótár. 111.o.

kell tevékenykednünk, illetve „illene” cselekednünk. Végül mindehhez a szótár szerint még hozzájön: „AZ ERÉNY”, tágabb értelemben „ERKÖLCSE”, és „MINT DICSÉRETRE MÉLTÓ TULAJDONSÁG”, valamint más tágabb értelemben „ÉRTÉK”. A fogalmi kör teljesen „bezáródni” látszik, nem beszélve, hogy az „ERKÖLCSÖS” szűkebb értelemben „ERÉNYES”, tágabb értelemben „MORÁLIS, ETIKUS” kifejezések sem vittek közelebb a pontos szemantikai értelmezéshez.

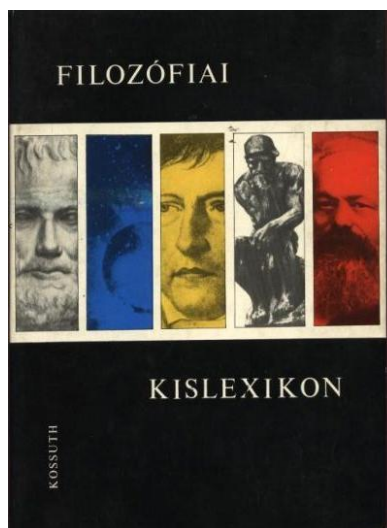
A fentieket nem is értelmezhetjük másként, minthogy AZ ADOTT TÁRSADALOMNAK VAN ÉPPEN „AKTUÁLIS” ERKÖLCSE, míg AZ EGYÉNEK, AZ INDIVIDUMNAK csak „LEHET”. Ha van, akkor és csak akkor beszélhetünk egyáltalán az adott egyén vonatkozásában az ő „ÖRÖKÉRVÉNYŰ” ETIKAI SZEMPONTJAIRÓL, ADEKVÁT ÉRTÉKEIRŐL, ÉRTÉKRENDSZERÉRŐL. Egyrészt a kettő egymástól való úgymond „függetlensége”, másrészt pedig ezek összekeverése, ütközése adja az egyén és a társadalom közötti konfliktusokat.⁶

Véleményem szerint, a társadalmi érdek, valamint az egyéni érdek ellentétei adják az egymás közötti konfliktusok forrását. (Itt az érdek szón van mindkettőnél a hangsúly.) Az egyéni és társadalmi érdek összeütközéseinek nagysága és gyakorisága ezen érdekhalmazok közös és egymástól eltérő metszeteinek minőségétől és nagyságától függenek.

A továbbiakban e szakdolgozat keretében nem lehet céлом, hogy a fenti mélységben kifejtsem a címben szereplő többi terület etimológiáját is. Csak annyiban van erre szükség, hogy érzékeltetni tudjam az egymáshoz történő kapcsolódásukat. A szociológiától (ideológián és politikán át) – a társadalom-erkölcsig, mint „láncolathoz” néhány irányvonalat azonban mindenképpen érdemes tisztáznunk. Pontosan azért, hogy ha „mellőzni akarjuk az ideológiai megközelítést, és ideológiamentes zeneelemzést, zenekritikát kívánunk” alap gondolatának tudjunk helyet biztosítani, és annak érvényt tudjunk szerezni az immár tisztán etikai szempontú vizsgáldásainknak. Az elkülönítésüket tehát nézzük;

⁶ Egyéni tudat kontra társadalmi, kollektív tudat. Lásd. még; „.... a >szellem<olyan antiindividualista és anti-pszichológista felfogása, amely egész koroknak és kollektíváknak tulajdonít szellemet”. (Demeter Tamás: A társadalom zenei képe - A magyar zeneesztétika szociológizáló hagyománya. Rózsavölgyi és Társa. 2017. 66. o.)

„A szociológiának, mint a társadalomról való gondolkodás új típusa, a >mióta van szociológia<kérdésére adott válaszok valamilyen módon mindenképpen koncentrálnak a 19. század első felére. Maga a >szociológia<, mint elnevezés is ekkor jelenik meg. ...A kérdés tehát, mi volt az a társadalmi igény, amely a 19. század (polgári) társadalmában az új típusú társadalmi gondolkodást kiváltotta?.....lényegében a polgári osztályuralommal jellemzett társadalom helyzete és ideológiai igényei.” – vallja Kulcsár Kálmán. Szerinte ennek „helyessége” mai napig is fennáll. A szociológiai gondolkodás fejlődése címmel megjelent, e szakterületet egyik legmélyebben művelt és ismerő szociológus akkori munkájában olvashatjuk e sorokat,⁷ melyekhez kiegészítésként mindenképpen idézni szükséges a Filozófiai Kislexikon ide kívánczó meghatározását is; „A polgári szociológia nemcsak ideológiailag szolgálja ki az uralkodó osztályt, elméletileg megalapozva ennek érdekeit, hanem számos gyakorlati feladat megoldásában is segíti.”⁸ Így például ez utóbbihoz további pontosításként; – „az >emberi viszonylatok<, a human relations kialakítását különböző területeken” – fűzi hozzá. Az előbbieket önmagukért beszélnek. Különösképpen, ha magát az ideológia fogalmát is egy kicsit körbejárjuk a szociológia fogalmán belül és kívül egyaránt, akkor láthatjuk csak igazán, hogy mennyire „idegen terület” ez a tisztán zenetikai vizsgálódásunktól.

⁷ Kulcsár Kálmán: A szociológiai gondolkodás fejlődése. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1971. 45. o.

⁸ Szigeti-Vári-Simon-Tomori (szerk.): Filozófiai Kislexikon. Kossuth Könyvkiadó. 1976. 341.o.

Gyurgyák János Politikai ideológiák című tanulmánya⁹ már címében is jelzi a politika fennhatóságát az ideológia terén. A tanulmány a *Mi a politika? Bevezetés a politika világába* című kötetben található, amelynek Fogalomszótárában a politika szó alatt ez olvasható: „*Szociológiai-politológiai értelemben – leggyakrabban – a hatalomért folytatott küzdelmet nevezik politikának.*” Itt szeretném rögtön kiemelni a „szociológiai – politológiai” szavak egymáshoz való szoros kötődését, amelyet a kötőjel közvetlenül is kifejez. Tanulmányának kezdőkérdésére, miszerint „Mi is az ideológia?”, igencsak különböző válaszokat különböző helyekről citál. Így például Raymond Aron szerint nem más, mint „*a történelmi világ totális víziója*”, avagy Robert A. Haber szerint az „*értelmiség azon kísérlete, hogy leírja és értelmezze a társadalmat*”, mások „*politikai hitrendszernek*”, megint mások „*hatalom technológiának*” tekintik, de vannak, akik a politikát a praktikum oldaláról közelítik meg, és még a „szükségességét”, a „létét” is tagadják. Így azután nehéz helyzetben van az, aki a definícióját keresi. Annyi bizonyos, hogy a görög idea, eszme, eszmény, képzelet, valamint a logia – gyűjtemény, tan – szavakból áll össze.

Zárójeles megjegyzés: Goethétől Heinéig igen sokan meglehetősen pejoratív, negatív értéktartalmat tulajdonítottak az ideológia szónak, miszerint az ideológust egyszerűen azonosították a fantasztával, az álmodozóval, a rajongóval.

Egy biztos Gyurgyák János szerint is; „*Az ideológiák központi kérdése a politika, s az egyéb létszférák (gazdaság, társadalom, kultúra) politikai szempontból releváns, elvi kérdései.*”¹⁰ E politikai értékek, világnézeti elvek közül néhányat – a teljesség nélkül is láthatóan – érdemes megemlíteni, ahhoz, hogy az etika és az ideológia egymáshoz való rendelését, avagy pontosan az elkülönítését elfogadjuk. Gyurgyák elsőként azt tartja, hogy az emberi természet meghatározott volta következtében, minden valamire való ideológiának van „emberképe”. Ezzel pedig összefüggésben áll az is, oda/vissza alapon, hogy az embernek milyen politikai rendszer „kívánatos” éppen. Ha az emberi természet, az éppen ténylegesen „uralkodó emberkép” és az ideológia nincsenek összhangban egymással, akkor konfliktusok keletkeznek, ezek kezelésére szolgál a politika. Másodikként, immár az egyes ideológiák között is vannak konfliktusok a politikai kötelmek és a politikai jogok megítélésében. Ez oly gyakorlati síkon zajlik, mint például hogy; az emberek miért engedelmeskednek

⁹ Gyurgyák János (szerk.): *Mi a politika?* Századvég Kiadó, Budapest. 1994. 262 -321.o.

¹⁰ Gyurgyák János (szerk.): *Mi a politika?* 267.o.

a hatalomnak? Kell-e egyáltalán engedelmessé válni? Igazolható-e a polgári engedetlenség vagy a forradalom? Hogyan értelmezzük a szabadságjogokat? Harmadikként, az egyenlőség problémaköre vetődik fel, amikor az ideológia hatóterületére érkezünk.

*„Egyenlők - e az emberek természetüktől fogva; egyenlőknek kell-e lenniük, s ha igen, milyen formában, azaz politikai, jogi, gazdasági egyenlőségre vagy csupán esélyegyenlőségre kell-e törekedniük; abszolút vagy relatív egyenlőségre van-e szükség”*¹¹ – sorolja megállás nélkül a tanulmány szerzője a vizsgálódási terepeket. Majd a továbbiakban a társadalmi igazságosság elvont elvéről értekezik, valamint a hatalomról így ír; *„minden ideológiának – mint ahogy végső soron a politikának is – kulcskérdése a hatalom”*¹², – és ezzel a végső konklúziót is megfogalmazza. Ugyanakkor látjuk, hogy ezek a területek egyáltalán nem az etika területei. Kiemeli a „közösség-individualitás” ellentétpárját is, melynek során bizonyítja; hogy az esztétának, az etikával foglalkozónak nincs keresnivalója az ideológia területén. Ugyanis a kérdés az, hogy az ellentétpár viszonylatában az egyént vagy a közösség különböző formáit (család, társadalom, állam, nemzet) tartják-e elsődlegesnek vagy csupán másodlagosnak egy-egy ideológia esetén? R. N. Berki szerint a döntéshez két elmélet közül lehet választani; az egyik az instrumentalizmus, amikor az *„egyén érdekei elsődlegesek az őt befogadó közösség érdekeivel szemben. A közösségbe az egyének azért lépnek be, mert ez jól szolgálja érdekeiket, (azaz itt helyből nincs semmi konfliktus, kivéve, ha kényszerítik erre őket! – E-B K.). A közérdek nem más, mint az egyének érdekeinek összege”*¹³, a szó általánosan használatos, eddig értelmezett bevett szóként közérdek nincs is. A másik elmélet, a transzcendentalizmus az előbbinek az ellenkezője, azaz az individuum egy természetes közösségbe eleve beletartozik, *„s e közösség érdeke többet jelent a közösséget alkotó tagok érdekeinek összességénél”*¹⁴, a közösség morálisan felsőbbrendű, és a politika az úgynevezett „kollektív akaratot” érvényesíti.

Ahogy azt láttuk, látjuk, - az etika tárgyának kifejtésekor; mikor az egyén akaratáról, az értékes cselekedetének elérése érdekében végzett „egyéni érdekről”, az erényről beszélünk – az etikában egyáltalán nincs „kollektív akarat”.

¹¹ Gyurgyák János (szerk.): Mi a politika? 269.o.

¹² Gyurgyák János (szerk.): Mi a politika? 270.o.

¹³ Gyurgyák János (szerk.): Mi a politika? 268.o.

¹⁴ Gyurgyák János (szerk.): Mi a politika? 269.o.

Gyurgyák János eljut odáig, hogy egy teljesen önálló fejezet címeként felteszi a kérdést; „*Kell-e nekünk ideológia?*” Bizony igencsak meglepő módon kezd a válaszadáshoz; „*Az előzőek mindenkit meggyőzhettek arról, hogy a politikusok, mozgalmárok, a politikai nyilvánosság kis és nagy manipulátorai nem lehetnek meg ideológia nélkül.*”¹⁵ – és ez több mint elmarasztalás.

Majd így folytatja; „*Az ideológia...többé-kevésbé összefüggő nézetek rendszere, ... a politikai cselekvés (és nem az egyéni cselekvés – E-B K) céljait és eszközeit magyarázza, igazolja abból a célból, hogy a társadalmat (és nem az egyént – E-B K) a fennálló rendszer megőrzésére, megdöntésére, megreformálására vagy éppen egy korábbi rendszer visszaállítására mozgósítsa*”¹⁶.

Igaz az előbbihez képest kissé finomít, amikor egy „tágabb definíciót” is megenged; „*...többfajta gondolkodásmód vagy tudatforma létezik (mindennapi, mitológiai, vallási, művészeti, filozófiai, tudományos stb.), s ezek közül csak egy az ideológiai. Ezeknek a gondolkodásmódnak sajátos belső logikájuk van, közöttük nem lehet hierarchikus sorrendet felállítani, tehát egyik vagy másik tudatforma nem felsőbbrendű, hanem csak más.*”¹⁷

Végső konklúzióként kijelenthetjük, - a fentiek függvényében, ha csak zene hermeneutikai és zeneetikai alapon álló vizsgálódásokat végzünk, zenei interpretációk (a klasszikus operairodalom) zenekritikai és művészetfilozófiai megközelítésében gondolkozunk, - akkor annak során nem lehet semmilyen ideológiával történő érintkezés.

4. A négy sarkalatos erény***

/„A bolygó Hollandi” c. zenedráma zeneetikai elemzését az alábbi négy sarkalatos erény, illetve a hit és mítosz általános definiálása után és alapján végezhettem csak el. Zenedrámainak, operáinak, de általánosságban mondhatjuk, hogy az operák szereplőinek, illetve cselekedeteinek, más kontextusban az opera cselekményének mélyebb megértéséhez segít hozzá a négy sarkalatos erény mibenlétének ismerete, s a hit és a mítosz kérdésének tisztázása. Mindezek együttesen tehetik lehetővé egy zeneetikai elemzés, kritikai írás kimunkálását./

Okosság (bölcesség)

¹⁵ Gyurgyák János (szerk.): Mi a politika? 279.o.

¹⁶ Gyurgyák János (szerk.): Mi a politika? 281.o.

¹⁷ Gyurgyák János (szerk.): Mi a politika? 282.o.

Korunk azt sugallja; a jó és az okosság egymástól független két dolog. Az etika szerint jó az, ami okos. S ez a mondat, bármennyire is abszurditásnak tűnik; igaz, és manapság vagy félreértjük, vagy csak a haszonelvű etika hatókörében értelmezzük. Ez utóbbit azért, mert az okosságot hasznosnak is érezzük, és nem inkább a nemeshez, a jóhoz rendeljük hozzá.

Okos és jó egyszerre is lehet az ember, a keresztény tanítás szerint az okosság benne van a jó fogalmában. Ez morálteológiai tétel. Az igazságosságnak és bátorságnak, mint további két erénynek megnyilvánulásai soha nem mondanak ellent az okosság erényének. Például a keresztény tanításban, aki igazságtalan, az ostoba is. Az erény önmagában véve is, és minden erény szükségszerűen okos is. Az okosság is értelemszerűen okos. Nem tudunk semmi biztosat mondani az okosság rangjáról és helyéről a többi erényhez képest, de azt bizton elmondhatjuk, hogy az okosság az oka annak, hogy egyáltalán a többi erényről beszélhetünk. Hiszen az okosság által válik a jó – cselekedet szinten a jó cselekedet – azzá, ami ez által lesz igazságos, bátor, mértékletes, azaz a többi három erény. Ennek következtében kijelenthető, hogy a négy sarkalatos erény értelmi, illetve időbeli-logikai sorrend szerint követik egymást. Ebben az esetben viszont az okosság a feltétele a jónak, az okosság foglalja magában a jót. Ahogy ezt például Kant és más filozófus is mondja. Ez viszont már filozófiai és nem morálteológiai tétel.

Bár az okosság és a tudás kapcsolata nyilvánvaló, azon felül a dönteni tudás képessége is, mégis az okosság változtatja a természetből fakadó jó „hajlamot” valódi erénnyé, azaz „tökéletes képességgé”. Nyugodtan fogalmazhatunk úgy, hogy az okosság az elmélet és a gyakorlat határán mintegy „dekóderként” működik (a gyakorlatból merített) elvont absztrakció és a konkrét szituáció közt. Az okosság, mint mérték csak ezek után informálja a többi erényt.

Az okosság elsőse azt jelenti, hogy a jó megvalósítása feltételezi a valóság ismeretét. Tehát csak az tud jót tenni, aki tisztában van a valósággal. Ahhoz, hogy egy ember okosan döntsön két dolog elengedhetetlen; az egyik a gyakorlati értelem - mely a lelkiismeret hangjában manifesztálódik-, a másik a körülmények megismerése. A lelkiismeret tolmácsolja számunkra, hogy szeretnünk kell a Jót, valamint meg is kell valósítanunk azt konkrét szituációkban, a valóság mindennapjaiban. Az okosság, mint a lelkiismeret szócsöve kettős funkciójú: megismeri a valóságot (mérlegel), és dönt, vagyis utasítja az akaratot, hogy helyesen cselekedjen.

A helyes megismerés okos döntéssé való átalakításánál számtalan hiba csúszhat a gyakorlati helyzetekben. Ezek közül a leggyakoribb, amikor ítéleteink nem kellőképpen megalapozottak és elkapkodjuk a valóság pontos feltérképezését. A meggondolatlanág gyakran önbecsapással párosul, vagyis nincs bátorságunk a helyes diagnózis felállításához. További példaként a határozatlanságot kell kiemelnünk, mely az okos döntés alattomos megakadályozója. Itt a mérlegelés megtörténik, de természetlenül elveszik a végtelen semmibe, hisz a döntés elmarad.

Az okosság két elengedhetetlen velejárója: a tárgyilagos megfigyelés és a türelmes megtapasztalás, mely egy „újfajta” beállítódást, alapmagatartást és egyben életmódot eredményez. Ilyenkor a cselekvő nemcsak aktív részese a mindennapok helyzeteinek, hanem passzív nyugodt szemlélője is. Vagyis egyrészt önmaga és mások érzelmeinek elszenvedője-élvezője, illetve racionalizálója (tudatosítója).

Ehhez a megfigyelő nézőponthoz a memória, a docilitas és a solertia elengedhetetlen. A memória, nem más, mint a „valóság-hű” emlékezet, mely mindinkább törekszik a torzítás mentességére. A múltbeli esemény hű felidézése nemcsak őrzi és rekonstruálja a valóság, illetve a történés igazságát, hanem az idő változásának kiiktatásával az Örök jelenbe átemeli, teret adva a tökéletes objektivációnak. Az emlékezet meghamisítása az erkölcstelen cselekedet melegágya, így az okosság csorbulásához vezet. Ez a leggyakoribb esetekben szinte észrevétlenül történik, mégpedig amikor a részrehajló, igazságtalan érdeksúsztatásokban, hangsúlyeltolódásokban, átszínezésekben ferdíti el a valóságot. A docilitas, a taníthatóság kritériuma, mely alapján az egyén kilép egójának körkörösén zárt rendszeréből, saját érdekeit háttérbe szorítja, s hagyja, hogy tanítsák, vagyis bevezessék a tapasztalatokon nyugvó szellemvilág széles horizontjába, mely a megismerésnek nyitja ki a kaput. A valóság megismerésére, alázatosságra és szerénységre van szükség, mely során a (külső) ÉN helyett a (belső) SZEMÉLY aktivizálódik, erősítve az érzelmek spektrumának horizontális és vertikális kitágítását. Ez az empátikus, etikus személy kialakulásának leghangsúlyosabb feltétele! A solertia, a rugalmasság lehetővé teszi, hogy mindenféle dogmatizmussal percről percre leszámoljunk. Figyelmeztet, hogy ne bénuljon meg gondolkodásunk és érzelmi állapotunk semmiféle merevségben, s tudjunk reflexszerűen reagálni, nyitott szemmel tárgyilagosan a jó mellett dönteni, váratlan, konkrét helyzetekben.

Az okossághoz szorosan kötődik a providentia, az előrelátás képessége; vagyis biztos érzékkel megállapítsuk, hogy valamely cselekedet valóban a cél megvalósulásához vezető út lesz-e. Ez ad erőt a döntéshez, mely biztosítja a reményt a jövőbeli esemény pozitív megvalósulásához.

Az első sarkalatos erény összességében természeténél fogva nemcsak az erkölcsi nagykorúságot, hanem az erkölcsi szabadságot is magában foglalja. Hiszen minden átgondolt döntés szellemileg-lelkileg érett jellemre vall, akinek bár szabad választása van, mégis tudja, hogy a felelősség őt illeti.

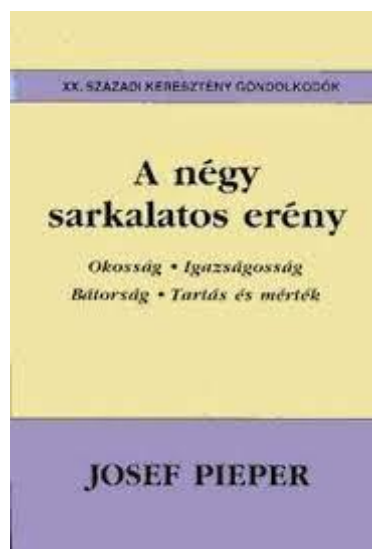
Igazságosság

Josef Pieper összegzése az igazságosságról - többek mellett - az alábbiak szerint így szól; a jogállam eszményének kialakulása óta a közéletet egyre inkább a jog határozza meg, s szinte a jogban oldódik fel (el-eltűnve) az igazságosság erénye. Mintha a jog fel akarná váltani az igazságosság igényét. A helyzet, mint tudjuk, a valóságban egyáltalán nem ilyen egyszerű. Az igazságosság – mint minden erény – az emberrel született. Így a jog (matéria) részletes megvitatása csak az igazságosság (szellem), pontosabban az erkölcs megvitatása „után következhet”. Továbbá a modern jogelméletek, törvények veszélye, hogy az igazságosság alapjait egyöntetűen a társadalomtudományok (szociológia-politika) rendszerező szemléletéből veszik, ültetik át a jogba, s nem magából az egyénből indulnak ki. A kérdésfelvetésnél külön ki kell hangsúlyoznunk azt a tényállítást, hogy nem a társadalom áll egyénekből, hanem az egyének építik fel a társadalmat. Ez lényeges nézetbeli különbség, hisz a társadalmi merev rendszerelméletek nem elég rugalmasak, toleránsak a speciális, egyéni esetekkel szemben, valamint az egyénben zajló lelki folyamatokat gyakran félrediasztizálják, vagy egyszerűen nem vesznek tudomást róluk. Ezért fordulnak elő a hétköznapi jogalkalmazásban (a gyakorlatban) olyan igazságtalanságok, melyek az igazságosság követelményének ellentmondanak. A fentiekkel ellentétben azonban, ha az egyénből (az egyén erkölcsét) vennénk biztos kiindulásnak, akkor sokkal biztosabb alapokra támaszkodhatna az igazságosság erénye.

Az egyénből eredeztethető igazságosság a történelemben Platón jellegzetes mondatával kezdődik; „*mindenkinek meg kell adni a magáét*”.¹⁸

¹⁸ Josef Pieper 1996. A négy sarkalatos erény. Budapest, Vigilia. 48. Lásd. még: Platón: Az állam

Tehát az ember (Egyes szám, 3. személy) adja meg embertársának azt, ami jár neki. Ezzel párhuzamosan pedig ki kell mondani, hogy ugyanez az ember nem juthat hozzá, ahhoz, ami őt nem illeti meg. De Szent Ágoston megállapítása is figyelemreméltó: Az igazságosság a léleknek ama rendje, amely nem engedi, hogy Istenen kívül másnak a szolgálói legyünk. Az igazságosság esetében azért hivatkozik Istenre, mert, ha keresztény értelemben neki szolgálunk, akkor minden embernek is szolgálunk, és ha helyesen szolgálunk Istennek, akkor törvényei figyelembevételével az embereknek is helyesen fogunk szolgálni. Platón után másfél évezreddel viszont Aquinói Szent Tamás igazságossággal kapcsolatos definíciója sem megkerülhetetlen; az igazságosság az a magatartás (habitus), amely állhatatos és kitartó akarattal elismeri mindenkinek a jogát. Mint látjuk, Tamás a magatartást, mármint a jellemet az akarathoz köti. Ahhoz az akarathoz, amely az ember belső elhatározásából, döntéséből származik. A teológus-filozófus ezzel párhuzamosan elmélkedéseiben azt is kifejezi, hogy az igazságosság alapján tudja az ember a sajátját megkülönböztetni másétól. Valamint az igazságosság teremt rendet a dolgok között.

Visszatérve a fundamentumra, hogy mindenkinek meg kell adni, azt, ami a magáé, viszonylag egyszerűnek tűnik, valójában fáradtságosabb megértést igényel. Rögtön a kifejtés elején egy alapvető kérdés merül fel a gondolkodó elmében „Rendben, adjuk meg mindenkinek a magáét, de ez feltételezi azt a megelőző aktust, hogy valami valakié lesz...” Itt kísértetiesen visszakerültünk az eredeti kiinduló mondathoz. (Bármily bonyolult ez a kérdés, annyi biztos, hogy az igazságosság tárgya a tulajdon=birtok (joga) –, és itt nem csak anyagiakról, hanem munkavégzésről, cselekvésről is beszélünk.) Tamás szerint mivel az igazságosság aktusa feltételezi az okosságot (valóságos dolgok

igazsága melletti döntés); a jogok és javak valós feltérképezése fogja megadni az igazságosság rendszerét.

„Az igazságosság azáltal válik ki az erények közül, hogy eligazítja az embert a másokra vonatkozó dolgokban, a többi erény mindenkit csak a saját dolgaiban tesz tökéletessé, hiszen csak önmagában szemléli.”¹⁹ Vagyis az igazságosság a másik emberrel való kapcsolatban jelentkezik. Igazságosnak lenni annyi, mint hagyni, hogy a másik más legyen a szeretet oldaláról, dolgában. Radikálisan megfogalmazva: akkor is elismerjük a másikat, ha nem szeretjük. Van egy másik; aki nem azonos velem, mégis jár neki a magáé. Az igaz ember azáltal válik igazzá, hogy megerősíti a másikat másságában, és hozzásegíti a járandósághoz.

Az igazságosság rögtön két dolgot is hordoz magában; az adóst és a hitelezőt. Ezért, ha igazak szeretnénk lenni, akkor nem a jogosultra figyelünk, hanem az adósrá, akinek fizetnie kell, akinek a járandóságot meg kell adnia. Az igazságosság egyértelműen őáltala teljeseedik be. Akit az igazságosság megszólít, ugyanolyan helyzetbe kerül, mint az adós. Egyértelműen szembetűnő, hogy minden egyes adósságkiegyenlítéssel, egy bizonyos erkölcsi akaratnak teszünk eleget, vagyis egyfajta kötelességnek felelünk meg. Jól megfigyelhető, hogy ezen a kötelességen alapul a „kell” igazságban gyökerező etikai alapja.

Lényeges megvizsgálunk, hogy ki az a másik ember (partner), akivel igazságosan cselekszünk. A másik fél értelmezhető, mint közösség, szociális egész. Téves elképzelés, amikor azt hisszük, hogy a közjővel csak akkor kerülök kapcsolatba, amikor adót fizetek, valamint az állam törvényeit betartom. Akkor is, amikor egyénileg rendezetlen vagy rest vagyok. Hisz a közjó az egyes egyének jóságából tevődik össze.

Mikor uralkodik a nép körében igazságosság? Az államférfi, Thalész szerint: ha egy nép körében sem túlságosan gazdagok, sem túlságosan szegények nincsenek. Biasz szerint: ha egy államban úgy félik a törvényeket, mint a zsarnokot. Szolón szerint: ahol a bűnözőt nemcsak azok vádolják és ítélik el, akiknek ártott, hanem azok is, akiknek nem. Kheilón szerint: ha a polgárok leginkább a törvényekre és legkevésbé a szónokokra figyelnek. Tamás szerint: ha a három alapviszonyulás, a közösségi élet három alapvető struktúrája helyesen van elrendezve. Ezek a következők: az egyes emberek viszonya

¹⁹ Josef Pieper 1996. *A négy sarkalatos erény*. Budapest, Vigilia. 57.

egymáshoz (ordo partium ad partes), a szociális egész viszonya az egyénhez (ordo totius ad partes), az egyén viszonya a szociális egészhez (ordo partium ad totum). Az első a kölcsönös vagy csere igazságosságnak, a második az osztó igazságosságnak, a harmadik a törvényes, általános igazságosságnak van alárendelve. Kérdés, hogy éli meg ezt a három viszonyrendszert maga a szubjektum, melybe bele van helyezve? Hisz a viszonyrendszerben kiemelten fontos leszögezni, hogy nem az igazságosság szabályoz, nem a rendszer irányít, hanem az igaz ember. Ez az ember pedig gyakorlatban, a konkrét valóságban valósítja meg hordozóként az igazságosság említett három formáját. Természetesen mind a három esetben másféle módon.

A kölcsönös csereigazságosság az igazságosság ősi, steril, klasszikus formája. Ennek többféle magyarázata van. Elsőként említhetjük, hogy az emberi kapcsolatokban minden partner független, autonóm személyként áll a másikkal szemben, míg a másik két alapviszonyulásnál a nem teljesen különálló személy kerül szembe a „mi”-vel. Másodikként felvethetjük, hogy a partnerek azonossága és egyenrangúsága is csak a csereigazságban érvényesül, hisz az egyén homogén kisebbsége, szembekerül a közösség heterogenitásával és többségével.

Az osztó igazságosság egyenlő a hatalom gyakorlásának igazságosságával. Itt az egyén nem egyenrangú a szociális egészszel. Természetesen a szociális egész egy személlyel is azonosítható, mint például az uralkodóval, a kormányzóval (aki a nép által felruházott jogokkal a nép képviselőjét testesíti meg), de a katonai vezetőt, a tanítót, a törvényhozót is jelölheti. Fontos leszögezni, hogy ez a szociális egész sohasem egyenlő egy arctalan gépezettel, mert, ha igen, akkor könnyen egy kollektivista gondolkodás csapdájába esünk.

Ellentétben a kölcsönös igazságossággal az osztó igazságosságnál az egyént nem az egyéni járandóság illeti meg, hanem a mindenkit megillető órá eső része. Az első esetben fizetés, a második esetben részesedés történik. Míg az elsőnél bármely kívülálló ugyanazt az igazságot látva ugyanazt a járandóságot fogja megállapítani, addig a másodiknál a közjaváért felelős személy álláspontja és szemszöge fogja azt meghatározni. Továbbá az elsőnél „viszonyító” kiegyenlítés, míg a másodiknál számszerű, „kvantitatív” kiegyenlítés történik.

A fentiek fényében könnyen mondhatjuk rögtön az osztó igazságon alapuló államformát torzításokkal és igazságtalanságokkal teli totalitárius

berendezkedésnek, s átgondolatlanul menekülhetünk a demokrácia utópisztikus alternatívája felé. Valójában „*a politikai élet méltóságát akkor lehet helyreállítani, ha a nép átérzi az uralkodás nagyságát és az uralkodóval szemben támasztott magas emberi igényeket, (valamint az uralkodó felelősségteljesen uralkodik). Ez pontosan ellentéte a hatalom totalitárius felmagasztalásának.*”²⁰ Ennek gyakorlati kivitelezése pedig csak a közemberének nevelésével, oktatásával lehetséges.

A Pieper –i magyarázatok mellett, sajátos megközelítés Rawls méltányos igazságosságának filozófia elve, mivel az fenti igazságosságoknak valamilyen rendszerbe foglalt keveréke, amelyet a társadalmi igazságosság fogalmának felhasználásával, annak újraértelmezésével kíván kibontani. Rawls igazságosságelmélete Kantra alapul, egész életében Kant filozófiáját tanította a Harvard egyetemen. A tudatlanság fátyla valójában a kategorikus imperatívusz megfogalmazása a társadalmi igazságosságra.

A társadalmi igazságosság elsődleges tárgya a társadalom alapszerkezete, amely nem más, mint az a mód, ahogyan az intézményei elosztják a jogokat, kötelezéseket és együttműködésből származó eredményeket, azaz az előnyökből való részesedést. A kulcsszó egyrészt az alapszerkezet, amikor az igazság tárgyát behatárolja a szerző, és azt is csak a jól berendezett társadalmakra teszi, más társadalmaktól elszigetelten. Ugyanakkor a szerző elismeri, hogy az „*alapszerkezet fogalma némiképp homályos, nem mindig egyértelmű.*”²¹

²⁰ Josef Pieper 1996. *A négy sarkalatos erény*. Budapest, Vigilia. 94.

²¹ John Rawls 1997. *Az igazságosság elmélete*. Budapest, Osiris. 28.

Az viszont egyértelmű, hogy az igazságosság mérce, amellyel az alapszerkezetben az elosztás mikéntjét értékelni tudjuk, és ezzel az alapszerkezet igazságát vizsgáljuk. /Arisztotelész a személyt vizsgálja, és ez a személy akkor igazságos, amikor és „amennyiben jellemének tartós vonása az igazságos cselekvés szilárd és mindent átható vágya”²² - ként teljesül./

Az igazságosság elméletének alapgondolata az, hogy kiindulásként meg kell határozni azokat az elveket, az alapszerkezet számára, amelyek az ésszerűen gondolkodó emberek egyesülése, együttműködése érdekében az egyenlőségben lévő kiinduló helyzetben jóváhagynának. Létrejöttük egyezség alapján történik, kölcsönös méltányosság mellett. Azaz az emberek előre eldöntik azt, hogy hogyan fognak igazságot tenni a szemben álló igények, elvárások között akkor, amikor a felek ezt teljesen szabadon tehetik meg. (Nem függenek egymástól, még nincs együttműködés). Ezt csak abban az esetben tudják megtenni a felek, ha nem ismerik – azaz a tudatlanság fátyla fennáll - saját pozíciójukat, saját számukra (éppen) a jó helyzetüket, és kilátásaikat.

Az ésszerű gondolkodás mellett nem kevésbé fontos, hogy a felek egymás iránt, egymás érdekei irányában kölcsönösen elfogulatlanok is legyenek. Már itt leszögezi a szerző, hogy a hasznosság elve, a klasszikus haszonelvűség nem merülhet fel, ha a kölcsönösséget előtérbe állítjuk. Viszont felmerülhet az alapvető jogok és kötelességek terén, ez az egyenlő felruházásának elve, és a vagyoni egyenlőtlenségek terén pedig azok kiküszöbölésére, amely nem más, mint a kárpótlás elve. A méltányossággént felfogott igazságosság elméletét

²²uo. 29.

egyébként a szerző „szerződéses” elméletnek tekinti, más aspektusból pedig az ésszerű választás elméletének, amely nyilvános, és ráadásul nem a teljességre törekszik, hiszen nem foglalja magába az összes erény és hozzátartozó elvek kimunkálását. A továbbiakban a kiinduló eredeti helyzet definiálását végzi el a szerző. Elsősorban azt járja körül, hogy milyen feltételek mellett mondhatjuk el egy helyzetről, hogy a Rawls-i elmélet eredeti helyzetének kialakulási feltételei – így, többek között az elvek megválasztásánál-, senki nem kerülhet előnybe, de hátrányba sem, másrészt az elveket saját körülményeihez ne tudja igazítani, s a jóról alkotott már korábbi felfogások ne befolyásolhassák. Egyszóval minden szerződést megkötő majdani fél meg legyen fosztva a fenti, ilyen irányú helyzetek és ismeretek mindegyikétől. Ezt összefoglalva a tudatlanság fátylának fogalmához jutunk el, ahol a felek egyelőek, s egyenlő jogok érvényesülnek az elvek kimunkálásában. A személyeknek egyenlő az ismeretük, tudásuk és nem tudásuk alapján létrejön az átgondolás egyensúlyi állapota. Ekkorra kimunkált elveink és ítéleteink „végre”, egybeesnek.

Végül, hogy eljuthassunk, érinthessük, egyáltalán megérezhessük, s ezeken keresztül megérthessük azt a fogalmat, amelyet irgalomnak nevezünk, azaz el tudjuk fogadni az isteni igazságszolgáltatás lényegét, az irgalmas igazságot, az istenítéletet, ahhoz Kerényi Károly mítosz elméletét is meg kell majd ismernünk.²³ A Magyar Értelmező Kéziszótár igencsak szerény módon fogalmazza meg ezt röviden, s ekképpen: irgalom=megbocsátás, valamint irgalmas = a bajban levőn segítő, könyörülő ~ cselekedet.²⁴

Bátorság

A bátorság alapvető „feltétele” a sebezhetőség. Ebből következik, hogy csak az lehet bátor, aki előrelátóan gondol a jövőre, a tettek következményeire, a fájdalomra, s ennek ellenére a félelmet –gyávaságot is legyőzve elfogadja a sebet. Sebnak nevezzük, ha lelkünket, azaz önmagában nyugvó létünket sérelem éri. Ez akarunk ellenére történik velünk, de mégis az erkölcsi jó vagy hosszú távú lelki összhangunk, illetve legmélyebben fekvő lényegünk sérthetlensége érdekében elszenvedjük azt. A legmélyebb és legnagyobb seb, maga a halál. Így a vértanúságban, mártírumban nyilvánul meg a legmagasabb rangú bátorság. Nyilvánosan hirdetni és felvállalni az Igazságot, a Jót, Istent, tükröt tartva a saját

²³ /Lásd. még: A hit és a mítosz - különösen fontos a tudatos életvezetéshez szükséges hit megléte/

²⁴ Juhász- Szőke- O. Nagy- Kovalovszky 1972. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 601.

pillanatnyi érdekeit előnyben részesítő embertömeg üvöltése ellen, maradandó, felejthetetlen minta lehet emberiségünk történetében. De másik megrendítő példa lehet számunkra a hazájáért és istenéért harcoló katona karaktere egészen az ókori görögöktől napjainkig, aki a Jó-ért áldozza fel életét. Silány az a kor, amelyik azt terjeszti, hogy az igazság és a jó emberi beavatkozás nélkül, fizikai vagy lelki harcolás nélkül, csak úgy „magától” megvalósul. Ilyenkor az adott korszak embere becsapva önmagát illúzióban altatja tudatát, szellemét, a társadalmi vezetők pedig „sajnálkozva” irányt szabnak a felébredés akadályának. Természetesen ne csodálkozzunk, ha ily körülmények közt kiradírozódni látszik a bátorság fogalma a szótárokból és a fejekből egyaránt.

A bátor ember, a halállal szemben néző ember nem veti meg, becsüli le életét, csak a szellemi jót magasabbra tartja, a fizikai létezésnél. Ugyanúgy szenved, mint egy „hétköznapi” társa, de a lelki dimenzió kitágulásával legyőz mindent, és mindenkit, és túlélve az idő múlékonyságát bevonul az Örök Birodalmába. Egy „véges szellem” számára e feszültség feloldhatatlan, melyet talán János Evangéliumának 12, 25 verse fogalmaz meg legkifejezőbben: „Aki szereti életét, az elveszíti”. Vagyis aki ragaszkodik fizikai létéhez, olyan függővé válik tőle, hogy frusztráltsága nem engedi boldog, derűs életet élni. De, aki lelkének él, annak élete boldog és derűs, így fizikai létében sem rabszolga többé. Ezt mi sem támasztja alá jobban, mint a pszichiátriai megalapozottságú modern karakterológia, mely rávilágított arra, hogy a bátorságból fakadó önátadás hiánya és a sebek elfogadásának mellőzése könnyen neurotikus megbetegedésekhez vezet. Hiszen valamennyi neurózis közös vonása a szorongó én központúság, a biztonság görcsös akarása, egyszóval az egoista életmód.

Mivel a bátorság a négy sarkalatos erény értelmi-logikai sorrendjében – mint már említettük – a harmadik helyet foglalja el; természeténél fogva valami megelőzőre utal vissza. „*Másodlagos, alárendelt, máshonnan kapja mértékét..., nem önálló, nem önmagán alapul. Értelme a másra vonatkoztatottságban van.*”²⁵ Ezt a mértéket csak az okosság láthatja meg, s tudhatja magáénak, majd a látottak és a felvilágosult értelem alapján ösztönzi a bátorságot a jó megvalósulására. A felvilágosítás aktusában az okosság a bátorságnak belső formát ad mintegy determinálva a bátorság erényének lényegét. Ennek

²⁵ Josef Pieper 1996. *A négy sarkalatos erény*. Budapest, Vigilia. 119.

következtében csak az okos ember lehet bátor, okosság nélkül a bátorság, nem bátorság.

Josef Pieper (1907–1994) német katolikus filozófus, aki fontos szereplője volt a 20. századi elejétől közepéig tartó Aquinói Tamás gondolata iránti érdeklődés újjáéledésének.

Nagyon fontos kiemelni, hogy a bátorságnak semmi köze nincs a pusztán vitális, vak rámenőséghez, más szóval a vakmerőséghez. A válogatás és körültekintés nélküli gyors vakmerőség egyenlő a valóság pontos diagnózisának mellőzésével, valamint a felelősségérzet elhanyagolásával. Ha valaki kiteszi magát bármiféle veszélynek gondolkodás nélkül, csak azért, hogy elmondhassa, hogy bátor, az valójában nem bátor csak felvágó. A bátorság lényege, maga az önátadás, amely teljes összhangot alkot az értelemmel, és természetesen a világ belső rendjével, valamint magával az igazsággal. *„Igaz ügy nélkül nincs bátorság.”*²⁶ Ahogy Szent Ambrus fogalmaz: *„A bátorság igazságosság nélkül a gonosz eszköze”*²⁷.

A vakmerőséggel ellentétben a valódi bátorság esetében az ember érez félelmet, de azt legyőzi. Elmondhatjuk, amikor minden látszólagos és valóságos biztonság szertefoszlik, s legjobban tombol a félelemnek a bénító szorongása, a jövő frusztrációja, a kétely ármánya, – akkor, ha e konkrét helyzetben az egyén képes önmaga „pillanatnyi” félelmi állapotán felülemelkedni a jó érdekében –, akkor a legbátrabb. Ennek a vállalásnak két típusa van: a kitartás, valamint a támadás.

²⁶ Josef Pieper 1996. *A négy sarkalatos erény*. Budapest, Vigilia. 122.

²⁷ uo. 122.

A kitartás első ránézésre egy külső szemlélő nézőpontjából passzivitásnak tűnhet. A látszat valójában megtéveszt. A kitartás igazából erős, kemény lelki aktivitást feltételez, mely az idő végtelen áramlásában a Jóhoz való megszállott ragaszkodást testesíti meg. Továbbá a kitartás „*az ellenállás egyetlen maradék objektív lehetősége,*”²⁸ mely tartja a lelket a pozitív jövő hitének reményében.

A kitartáshoz szorosan társul a türelem erénye. Első ránézésére ez is ugyanolyan passzív tényezőnek tűnhet, mint társa, a kitartás. Lényegét tekintve viszont egyáltalán nem az, hiszen komoly kihívás, erőfeszítés az ember számára. Különösen hangsúlyozandó, hogy a türelmet ne úgy fogjuk fel, mint valami szükséges, szomorú, örömtelen, ránk zúduló magunk választotta bajt, áldozatot, amelyet el kell szenvednünk és közben sajnáljuk magunkat. „*Nem az a türelmes, aki nem menekül a baj elől, hanem az, aki nem engedi át magát a baj által kiváltott kaotikus szomorúságnak.*”²⁹ Tehát a seb mellett, a derű és a lelki tisztánlátás továbbra is bennünk virágzik egy magasabb rendű belső lényegünk megvalósítása céljából. E megingathatatlan érzést több filozófus már megfogalmazta. Szent Tamás „Az ember a türelem által birtokolja lelkét.” gyönyörű mondata, illetve Hildegard von Bingen a türelem, a megrendíthetetlen oszlop metaforája tárja eléink talán legszemléletesebben a türelem lényegi mivoltát. Mindkettőben egyértelműen felfedezhetjük azt a belső tartást, mely a tántorítatlan, rendezett jellem ékessége.

E belső tartáshoz erősen hozzátartozik a támadásra való készség is. Ez természetesen csak akkor valósítható meg, ha az ember hisz (reménykedik) magában és van kellő önbizalma (pozitív önértékelése). A támadás nagy segítőtársa a harag, pontosabban a jogos harag. Ezen a jogos haragon azt az aktív indulatot kell érteni, amely erőt ad az erkölcsi JÓ kivitelezésére. Aláhúzendó, hogy itt nem a hétköznapi bejáratott gyűlöletből fakadó haragról említünk szót, hanem egy olyan lökésszerű energiáról, ami cselekvésre lelkesít.

Mértékletesség

„*A tartás elsődleges értelme a kedély nyugalma,*”³⁰ - mondja Aquinói Tamás. Már az elején rögtön le kell szögezni, hogy ez a nyugalom nem azonos a szubjektív megnyugvással, de még a hétköznapi értelemben vett

²⁸ uo. 125.

²⁹ uo. 126.

³⁰ Josef Pieper 1996. *A négy sarkalatos erény*. Budapest, Vigilia. 144.

megelégedettség állapotával sem, hisz ez utóbbiak pillanatnyiak, s a fizikai világtól függenek. Itt arról a nyugalomról beszélünk, amely kitölti az ember legbenső lényegét biztosítva ezzel lelki harmóniáját, rendjét. E belső nyugalom alkotja az ember érzelmi alaprétegét (belső magját), erre rakódnak rá a különböző mulékony érzelmi állapotok (szenvedély, félelem, öröm, fájdalom). A mértékletesség, - a tartás és mérték-célja nem más, mint a kedély nyugalmanak megőrzése, a belső rend fenntartása önmagunkban.

A többi sarkalatos erénnyel ellentétben a mértékletesség kizárólag magára a cselekvő személyre vonatkozik. *„Az okosság általában a lét valóságára figyel, az igazságosság a másik emberre; a bátor ember önfeledten adja át minden kincsét és az életét. A tartás ezzel szemben magára az emberre vonatkozik.”*³¹ Ez azt jelenti, hogy az ember „önzetlen” befelé fordulással saját állapotát szemléli és őrzi maga, s csak közvetve mások számára. Ellentétes esetben, vagyis, ha valaki rendezetlen szeszélyét hagyja eluralkodni mindenén, a rend felborul, és az önrombolás veszi kezdetét az önzés kialakulása során.

Fontos tisztán látni azonban, hogy az ember nem egymással szemben lévő erők, ösztönök csatateré, nem az érzések harcolnak az értelemmel, hanem van egy osztatlan központi személyiség, amelyből erők sugároznak, s az ember saját döntésén múlik, hogy az erények betartásával önmaga megőrzésére irányítja, vagy önzésében önmaga pusztítására fordítja. Ennek világos következménye, hogy az ember csak az erényeken keresztül tudja saját magát megvalósítani, kibontakoztatni (hozzáteszem, téves az a napjainkban jellemző liberális felfogás, mely szerint a szimpla (erények nélküli) önmegvalósítás lenne az emberi élet célja, hisz mint láttuk, ez inkább neurózishoz, minthogy boldogsághoz vezet).

Az ital, az étel, a szexualitás – de még egészséges mértékben az érzéki élvezetek is – iránti természetes vágy az emberiség legelemibb őrzőerői, amelyek hordozzák és fenntartják az életet. Mivel az emberi léthez szorosan kötődnek, nem megfelelő mértékük fogyasztása „önző elfajuláshoz” vezetnek. Ahhoz, hogy ezeket az őrzőerőket kikristályosítsuk, és megfelelő mértékben koordináljuk, a mértékletesség erényére kell támaszkodnunk, s lelki alázatosságra van szükség, mely a belső rend oszlopait a mindennapokban az önvizsgálat és jóakarat által megtartja.

³¹ uo. 144.

Korunk szexualitásáról érdemes néhány mondatot külön is megjegyezni. Magáról a szexualitásról – ezen belül a tisztaságról, valamint a tisztátalanságról – a történelem során sohasem volt könnyű beszélni. Ez korunkban sincs másképp, de sok esetben egyfajta társadalmi tabunak vagyunk tanúi, mely sűrű ködbe burkolózva elfojtásokkal, vagy - éppen ellenkezőleg- gátlástalan alpárisággal kerül a köztudatba. Úgy néz ki, hogy a társadalom konvenciói, szabályai a mai napig nem elég éretten közelítenek az Ember legintimebb, legszemélyesebb és legfontosabb szférájához, a szexualitáshoz. Az előző koroktól megörökölt prűdéria, a XXI. század fordulójára hatalmas mértékű prostitúcióba csapott át. (Itt a prostitúció szó tágabb jelentésű, mely nemcsak a pénzért, hanem a valódi szeretet nélküli, a csak testi kielégülés fogalmát célozza meg.) A legnagyobb probléma, hogy a XXI. század emberének – a kereszténység államvallásának megszűnése óta – nincs semmiféle mércéje, mely e területre iránytűt, útbaigazítást adna.

E sokak által kényesnek érzett területen égető létszükséglet, hogy a lehető leghamarabb számoljunk le éretlen, felelőtlen, a pillanatnyi érzelmek által vezérelt gyerekes gondolkodásunkkal. Kellő tudományos, tényszerű, emberi érzéseinken alapuló mély racionalitáson nyugvó gondolkodással és beleérező, megértő érzelmvilággal kell megalapozni a szexualitásról alkotott, vallott, az embert szolgáló világnézetet. A kor embere hajlamos azt hinni, hogy a fejlődő, haladó világban ő fogja felfedezni a jövő csodáját. Pedig a csoda emberi mivoltunk megszületésével kezdődött, s csak újra fel kell elevenítenünk azokat az értékeket, melyeket a világszellem évezredekken át kigyöngyözött, és megmutatott nekünk, embereknek.

A szellemtörténetben, kihez térhetnénk vissza leghitelesebben, mint Aquinói Szent Tamáshoz, aki Arisztotelésszel együtt vallja, a szexualitás aranyba foglalt értékét. Ebből következőleg maga a szexualitás jó, és nem valami szükséges, elfojtott rossz (mint ahogy azt évszázadok torzulásai nem megfelelően kommunikálták). Ekképpen vélekedik: *„Az ember magában van valami az isteniből...az evéshez és iváshoz hasonlóan a szexualitás természetes vágyának kielégítése és a hozzá rendelt nemi öröm jó, és a legcsekélyebb mértékben sem bűnös, feltéve persze, hogy mértéket és rendet tart.”* Sőt Tamás Summa theologica c. könyvében nemcsak hibának, hanem ezen túlmenően erkölcsi hiányosságnak nevezi a szexuális öröm iránt közömbös érzéketlenséget. A szexualitás valódi beteljesedése a házasság.

Az említettek közül kiolvasható, hogy a szexualitás nagyon fontos dolog. Minél fontosabb valami, annál jobban meg kell őriznünk az értelem rendjét, hogy meg tudjuk védeni a legbecesebb értéket. A tisztaságnak, mint erénynek lényege, hogy a szexualitás területén megvalósítsa az értelem rendjét. A tisztátalanság ennek a rendnek a megsértése. Az értelem rendje a szexualitással kapcsolatban a következőket tartalmazza: „1. a szexualitásban rejlő lényegét nem elfojtani kell, hanem beteljesíteni (a házasságban és annak értékében); 2. az erkölcsi személy belső rendjét meg kell őrizni; 3. az emberek közti igazságot nem szabad megsérteni.”³²

A három pont közül rögtön a harmadikkal kezdeném, mivel talán ez a leginkább meglepő. Ennek illusztris példája maga a házasságtörés. Elsőre nem is gondolnánk, hogy a házasságtörés, nem szimplán eltévelyedés, hanem az igazság megsértése. Hiszen ilyenkor az objektív valóság tudatos-tudattalan eltorzítása történik, mégpedig a szubjektumok pillanatnyi érdekének céljából. Aki megcsalva érzi magát, joggal érzi azt, hogy a helyzet ellentmond a valóságnak, hiszen a valóság a házasság, és nem a félrelépés. Aki megcsalta a másikat, annak joggal van lelkiismeret furdalása, hiszen a lelkiismeret maga a valóság, ami ellentmondásban áll az adott erkölcstelen tettel.

A második pontban megfogalmazott rendezetlenség, akkor jelentkezik, ha a szellem elerőtlenedik, s lehetőséget ad a szexualitásnak az erkölcsi személy tönkretételére. Ez hogyan történik? „A rendezetlenség leginkább az okosság erényét hamisítja meg és rontja meg... a tisztátalanság szellemi vakságot szül, s ez teljes egészében kizárja, hogy felismerjük a szellem értékeit; megosztja a döntési erőt. A tisztaság erénye az összes többi erénynél inkább ki tudja alakítani az emberben a szemlélődésre való készséget és képességet.”³³ Tamás ekképpen vélekedik: „Az emberi lét lényege, hogy értelemszerű. Ezért, ha valaki megmarad abban, ami értelemszerű, azt mondjuk: önmagában tartja magát.”³⁴ Ez az „önmagában” tartás megegyezik azzal, hogy önmagunkban lakunk, vagyis birtokában vagyunk saját magunknak. A lélek tisztátalan elveszettsége, az érzéki világban való feloldódása megbénítja a személyt, hogy tisztán lássa a valóságot, szembenézzen a kihívásokkal, és önmagában összegyűjtött nyugalommal dönteni tudjon egy adott helyzetben egy adott tett mellett. A tisztátalan szív nem képezi le a valóság képmását, hanem csak a valóság egy részére koncentrálna,

³² uo. 150

³³ uo. 155.

³⁴ Idézet helye: Josef Pieper 1996. *A négy sarkalatos erény*. Budapest, Vigilia. 156.

melyet az önérdek vezérel. Ennek következtében az ilyen ember nagyon önző, nem akarja megismerni a lét valóságát, vagyis a szeretett személyt. „*A tisztátalanság nem odaadja, hanem eladja magát*”.³⁵ A léten alapuló önvizsgálat helyébe kapkodó meggondolatlanság és aggálytalanság lép, az elhamarkodott ítélet nem képes kivárni, míg az értelem mérlegelni az érveket.

A tartást és mértéket akkor tekintjük alázatnak, ha az emberben az emberi méltóság utáni vágy összekapcsolódik az értelem rendjével. Vagyis az ember a valóságnak megfelelően értékeli saját magát. Az alázattal együtt jár a derű, mely a szellem készenlétét hirdeti nagy dolgok létrehozására. Így az ilyen típusú ember saját magától sokat vár, és méltó is várakozásaihoz. Ezzel viszont együtt jár a válogatás; nem reagál mindenre, csak a nagy, hozzá méltó dolgokra. A derűs ember megveti a tiszteletlenséget és a kicsinyességet. Ezzel párhuzamosan a derű ismertető jegye az egyenesség, nem tudja elhallgatni félelemből az igazságot. Az igazi derű nem panaszkodik, nem engedi, hogy szívét külső baj gyötörje.

5. A hit és a mítosz ****

Minden céltudatos és etikus cselekedet kiinduló alapja, mozgató rugója és feltétele az erős hit megléte, hogy a nehézségekkel teli úton haladva a kitűzött cél elérhetővé váljon. Másképpen fogalmazva; erős hit és erényesség nélkül nincsen sikeres élet, mert – minden rövid távú látszat ellenére – az csak céltudatos és etikus tevékenység eredményeként valósulhat meg. Lényeges megemlíteni, hogy a tudomány oldaláról nézve a hit szónak több jelentése³⁶ van. Szinonimái: a vélekedés, hiedelem, bizalom, meggyőződés, bizonyosság, szavahihetőség, vallás szavak. Fontos megjegyezni, hogy a vallás ezek közül csak az egyik.³⁷ Származtatott szavai, például a hiteles (eredeti, valódi), hites (törvényes, hivatalos), hitszegő (hazug, áruló, hűtlen, esküszegő, hitehagyó, kétszínű), hitvány (rossz, értéktelen, fejletlen, gyalázatos), hitves (feleség)³⁸; vagyis mindennapi életünk szavai, melyek távol vannak a vallási élettől. A tudomány és a művészet területén továbbá a hitregetan (mitológia), és a hitrege (mítosz, monda, legenda, mese)³⁹ szavaink emelkednek ki.⁴⁰

³⁵ Josef Pieper 1996. *A négy sarkalatos erény*. Budapest, Vigilia. 156.

³⁶ Magyar szókincstár. 360. o.

³⁷ Magyar szókincstár. 360. o.

³⁸ Magyar szókincstár. 361. o.

³⁹ Magyar szókincstár. 614. o.

Bizonyításként, gondoljunk az irodalomórákon szerzett romantikáról szóló előzetes tanulmányainkra, miszerint annak alapja, kifejezőeszköze egy új mitológia kialakulása – kialakítása. S ez nem más, mint az e világra oly jellemző és mindent átható elidegenedés (azaz e kor embere azt meg is éli) ellensúlyozására született művészet. S ez természetesen igaz Wagner romantikus művészetére is. Jelen világunkban az elidegenedés és ebből fakadó minden negatív anomália még inkább szedi áldozatait, és ameddig a romantika korában azok kiteljesedésére gátat igyekeztek szabni, kivezető utat, mintát, helyes életstratégiát kívántak adni az új mítoszokkal, („gyártásával”, keresésével), addig ma „szabadjára engedik”, támogatják az elidegenedés érzésének az „elnyomását”. Ennek eszköze pedig nem más, mint az illúzió, és annak keltése.⁴¹

Rá kell világítani az új mítoszokban rejlő egészséges kultuszok (valaminek a kultusza = valaminek a tisztelete, tisztelet) meg- és felismerésének hasznosságára, azoknak elsajátítására a gyakorlati élet vonatkozásában. A helyes életstratégia – életvitel bemutatásához minden eszközt segítségül kell hívni, így a művészetet is, a művészetben pedig az új mitológia tanító, nevelő, mintát adó szerepkörét is. Ugyanakkor az illúzió, és illúziókeltés minden káros voltát fel kell tárni mindenki számára, hogy azokat kezelni tudjuk, illetve elkerülhessük.⁴²

Kerényi Károly azt írja: *„Mert a világ minden aspektusa, mielőtt a mitológiában magyarázóvá és megmagyarázottá lesz, részévé válik egy másik, mindent átfogó világaspektusnak (mint ahogy a zenével >megmagyarázott< világ felolvad egy zengő világban): >átszellemlé.>”* Majd így folytatja: *„Mint világaspektusok, (görög szemmel nézve), a kozmosznak inkább titáni, semmint isteni vonásait hordozzák. Mégis a maguk abszolút voltában mitológiai módon, azaz istenszerűen (titánin – E-B K) jelennek meg. ... Még az emberek is istenek a mitológiában.”*⁴³

⁴⁰ Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 36. o.

⁴¹ Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 37. o.

⁴² Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 37. o.

⁴³ Kerényi Károly: *Mi a mitológia?* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 1988. 25. o.

Kerényi magyarázatként hozzáfűzi, hogy amit mi szűk látókörrel isten, több isten vonatkozásában mitológiának tekintünk, az nem más, mint egyrészt az istenek hatalmának és működési körének leírása, másrészt élettörténetük. Ez utóbbira mondják röviden, hogy: mitológia.⁴⁴

Azonban a mitológia ennél több, és azon belül a kérdéses mítosz tartalmát maga a tartalom hordozza, amely azt jelenti, hogy a mitológia megmagyarázza önmagát és az egész világot. *„Nem azért, mert magyarázatul találták ki, hanem azért, mert természetétől fogva az is sajátossága, hogy magyarázatot ad.”*⁴⁵ Mint ahogy sokszor érzékeljük, hogy a költészet és a zene, illetve a művészetek befogadása, élvezete nagyon sokszor érthetővé – érthetőbbé teszi, tette világunkat, mint egynémely tudományos, avagy áltudományos magyarázat. Egyébként végső konklúzióként fejt ki, hogy a magától értetődő dolgok halmazából a titáni – isteni a leginkább magától értetődő. *„A népek kultuszait (tiszteleteit) nem érthetjük meg másképp, mint emberi reagálást az istenire.”*⁴⁶ Ha mind ez valamilyen hit, jó cselekedet a négy sarkalatos erény jegyében történik, akkor erkölcsös világban élhetünk, ha viszont a vágytól és illúziótól vezérelten, az erények hiányában élünk, akkor a rossz oldalon állunk.⁴⁷

⁴⁴ Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 56-57. o.

⁴⁵ Kerényi Károly: Mi a mitológia? 23. o.

⁴⁶ Kerényi Károly: Mi a mitológia? 25. o.

⁴⁷ Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 57. o.

Ezeket szem előtt tartva, – jelen esetben Wagner bolygó Hollandi mítoszában – feltárható, hogy milyen módon és milyen formában jelentkeznek a hit, remény, illetve a vágy, és az illúzióknak különböző, sokrétű kérdései a szereplők cselekedeteinek elemzésével, a történések háttérében és a négy sarkalatos erény tükrében. Az alapképletek, melyek eligazíthatnak és segítséget nyújtanak az elemzéshez az alábbiak;

1. Hit – Remény – Szeretet – Jó cselekedet – Ezek mely sarkalatos erénnyel kapcsolatosak, írhatók le, illetve ezek függvényében, melyiknek tiszteletét, kultuszát ismerhetjük fel?

2. Illúzió – Vágy – Szeretet nincs, legfeljebb önszeretet, és ebből fakadó egoizmus –, ha van egyáltalán cselekedet, az minden irányban, és mindenki számára rossz, de általában az illúzió miatt sok esetben egyáltalán nincs is céltudatos cselekvés, csak sodródás/sodortatás valamilyen közegben, közösségben – erény nincs.⁴⁸

Segítségül hívom majd mindehhez Szikora János rendezésénél – mintegy magyarázatként és bizonyításként – Josef Pieper összegző munkáját is.

Mindezek fényében, és mindezekkel összehasonlítva – (ahogy ezt Schleiermachertől a divinitorikus és a komparatív értelmezési módszer kapcsán „megtanultuk”) munkálódott ki – „A bolygó Hollandi” rendezéseiről szóló művészetfilozófiai-zenei hermeneutikán alapuló, zeneetikai-kritikai elemzéseim.

***Dr. Erdősi-Boda Katinka** szakmai életrajza: Középiskolai tanulmányait a Szent István Király Zeneművészeti Konzervatórium két szakán párhuzamosan végezte, hangkultúra (zenei újságírás) majd 2010-ben klasszikus zenész-orgona szakképesítést is szerzett. Tanulmányait felsőfokon a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Karán folytatta, 2011- ben annak kommunikáció és médiatudomány (BA) szakán, majd az egyetem Bölcsészet - és Társadalomtudományi Karán mozgóképkultúra-és médiaismeret – etika (MA) tanári szakon diplomázott, 2014. június 20-án. Egyházzenei (karvezetés és orgona, kántor) felsőfokú tanulmányait 2015 tavaszán (BA szinten), diplomavédéssel zárta. A Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskoláján, művészetfilozófia területén doktorált 2019. május 17-én. A Magyar

⁴⁸ Erdősi-Boda Katinka: Szakdolgozat MA. 39. o.

Katolikus Újságírók Szövetségének /MAKÚSZ/ és a Magyar Újságírók Országos Szövetségének /MÚOSZ/ tagja, illetve 8 évig, 2016-ig a Klebelsberg Kuno Emléktársaság szóvivője volt, jelenleg ügyvezető elnöke. 2016- ban a MAKÚSZ Sinkó Ferenc díj elismerésében részesült, amelyet pályakezdő, 30 év alatti újságírói tevékenység elismerésére alapítottak, s a MAKÚSZ Táncsics – díjasaiból álló kuratórium döntése alapján, „a díjazott művészeti, művészettörténeti, kritikai írásával érdemelte ki”. 2017-ben „András a szolgalegény és az ifjú Klebelsberg gróf” címmel megjelent két kötetes könyvet – társszerzőként – jegyzi. Publikációi rendszeresen megjelennek a Parlandóban.

Elérhetősége: erdosiboda@t-online.hu

****Az operái, mint kommunikáció a „gondolatok zenedrámától a képdrámáig” megközelítését jelenti számomra.**

http://www.parlando.hu/2016/2016-5/Erdosi-Boda-Katinka_Kovalik-Balazs.pdf

http://www.parlando.hu/2018/2018-8/Erdosi-Boda_Katinka.pdf

Véleményem szerint ez az operaművészet, a zenedráma művészetpedagógiai/zenepedagógiai, zeneszociológiai, zenepszichológiai, zeneetikai és zenei ismeretterjesztési kérdéseinek megválaszolását kívánja. Végül is összességében ez az operaművészet jelenlétét a hazai operaszínpadokon, az online zenei sajtóban, zenepedagógiai szaklapban, a kulturális Tv és rádió csatornákon, a filmművészetben, s mindezek műelemzését, műkritikáját jelenti.

***** és **** A doktori disszertációval egy időben készült az „András a szolgalegény és az ifjú Klebelsberg gróf” címmel megjelent két kötetes könyv.** /Ismeretes, hogy a doktori cselekmény során kötelezően előírtak közé tartozik a publikációs tevékenység is. Ezen részek a könyv második kötetében bővebben is megjelentek, amikor az első kötetet, Boross Mihály: András a szolgalegény c. hasonmás könyvét etikai elemzés alá vontam. – Erdősi-Boda Katinka (szerk.): Az ifjú Klebelsberg gróf, Kiadja a II. Kerületi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft. Budapest, 2016. 79 – 108. és 195 -202. o./